

V. Теорія політики

УДК 32..351:303

Ващенко К. О.

Доктор політичних наук, завідувач кафедри політології та державного управління НПУ імені М. П. Драгоманова

СФЕРИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІТИЧНОГО АНАЛІЗУ В СУЧАСНІЙ ПОЛІТИЧНІЙ НАУЦІ

Досліджуються сфери застосування політичного аналізу в сучасній політичній науці

Ключові слова: *політичний аналіз, політичне рішення, політичний прогноз, політична наука.*

Політичний аналіз — це сукупність різноманітних методик, які уможливають дослідження конкретних політичних подій та політичної ситуації, створення пропозицій з приводу її можливого розвитку та прийняття компетентних політичних рішень [1, с.23].

У найбільш загальному розумінні незалежно від континентальних чи національних особливостей центральним об'єктом політичного аналізу був і є політичний процес як упорядкована послідовність дій і взаємодій політичних суб'єктів, які пов'язані з реалізацією владних інтересів і ціледосягненням та які, як правило, створюють та відтворюють політичні інститути [2, с.6]. Аналіз політичного процесу включає в себе виявлення його основних суб'єктів, їх ресурсів, способи та умови взаємодії. Важливим елементом вивчення статистичних і динамічних характеристик політичного процесу є аналіз його зовнішнього середовища (соціальних, економічних і культурних факторів), а також політичних змін більш високого рівня.

Проте політичний процес частіше виявляється у конкретній політичній ситуації як стані політичної системи і комплексі взаємодій між суб'єктами в певний період часу. Повний аналіз політичної ситуації повинен охоплювати взаємодію всіх політичних суб'єктів, які в сукупності складають політичну систему суспільства в поточний

момент. Остання обставина особливо важлива, оскільки аналіз колишніх станів політичної системи для прикладних досліджень є малозначущим [1, с.25]. Серед сучасних видів повного ситуаційного аналізу К. Симонов виокремлює вертикальний та горизонтальний типи [1, с. 32]. Перший, вертикальний або інституціональний, нібито розділяє політичну систему на окремі сегменти, а саме на основні політичні інститути: уряд, органи президентської влади, парламент, політичні партії, громадсько-політичні організації, фінансово-промислові групи в аспекті їх участі в політичному житті, ЗМІ, окремі соціальні групи. Другий, горизонтальний, або груповий, передбачає виокремлення згуртованих політичних угруповань, до складу яких входять представники різних інститутів влади.

Оскільки повний ситуаційний аналіз потребує часу та особливих аналітичних ресурсів, більшого поширення на практиці отримав аналіз будь-якої частини політичної ситуації — так званий фрагментарний аналіз. Він, подібно повному аналізу, також може бути двох типів, причому перший нагадує інституціональний аналіз (він також розглядає діяльність окремих політичних інститутів), однак його об'єктом є лише один із них. Наприклад, можна розглядати виключно стан виконавчої влади, функціонування парламенту, політичних партій, ЗМІ тощо. Другий тип фрагментарного ситуаційного аналізу пов'язаний з описом ситуації, аналіз якої необхідний для вирішення певного локального завдання. Саме на цьому типі ситуаційного аналізу концентрують свою увагу західні дослідники політичного аналізу, вважаючи його практично єдиною формою аналізу політичної ситуації.

Інша класифікація ситуаційного аналізу за К. Симоновим передбачає поділ його на проблемний і діагностичний [1, с.35]. Перший жорстко пов'язаний з певною проблемою та завжди має результат у виборці оптимального рішення — саме такий тип ситуаційного політичного аналізу розглядається західною політичною наукою. Причому західні політологи особливо підкреслюють, що аналіз проблеми, розробка шляхів її вирішення та прогноз відносно подальшого розвитку ситуації після реалізації рішення здійснюється одними експертами. Другий тип ситуаційного аналізу, на відміну від першого, не розглядає проблеми, які вже виникли у політичного актора, але дозволяє виявити потенційні можливості виникнення проблемних ситуацій, а також прозондувати шляхи оптимізації діяльності політичного суб'єкта у різних напрямках.

Зупиняючись більш детально на сферах застосування політичного аналізу у сучасній політичній науці, слід сконцентрувати увагу на таких об'єктах політичного аналізу і прогнозу, як: політичні рухи, партії та групи інтересів; політична культура і політична поведінка; засоби масової інформації (ЗМІ) та міжнародні відносини.

Значний доробок у сфері аналізу політичних рухів, партій та груп інтересів належить польському досліднику Є. Вятру. Він вважає, що політичний аналіз політичних рухів і партій як аналіз класовий полягає в тому, щоб зрозуміти: 1) якою є соціальна база руху, оскільки ці рухи завжди виражають певні суспільні інтереси та прагнення; 2) з якими класами пов'язані керівники руху; 3) відносно яких суспільних рухів програма руху є найбільш функціональною; 4) які суспільні класи отримують найбільші вигоди в результаті діяльності руху [3, с.316–317]. Взагалі Є. Вятр основним критерієм аналізу політичних рухів і партій вважає їх ставлення до суспільних класів. Натомість класовий характер політичних партій відходить на другий план у дослідженнях М. Дюверже, який зосередив увагу на інституціональному аспекті політичних партій, розглядаючи їх як механізм формування громадської думки [2, с.89–90].

Аналіз політичних партій як політичного інституту приводить до аналізу партійної системи, яка має серйозний вплив на політичні відносини. До аналізу партійних систем зверталися обидва згадуваних автори, пропонуючи власні класифікації та типологізації відповідних систем.

Для аналізу різних груп, що діють у політиці, активно застосовують методи соціальної психології. Аналіз структури групової діяльності включає опис функцій кожного члена групи в цій спільній діяльності. Разом із тим значущою характеристикою є емоційна структура групи — структура міжособистісних відносин, а також її зв'язок із функціональною структурою групової діяльності. При вивченні стану індивіда як члена групи аналізується його статус (позиція) у групі, роль, місце в системі «групових очікувань», рівень прийняття групових норм і цінностей. Отже, головним завданням соціально-психологічного аналізу є вивчення тих динамічних процесів, які відбуваються в житті групи, зокрема: 1) процес утворення груп; 2) групова згуртованість, лідерство і прийняття групових рішень; 3) явища, які виникають під час розвитку групової діяльності [4, с.71].

За досить пильної уваги фахівців сфери політичного аналізу до групової діяльності зазначимо, що центральне місце все ж таки

займають дослідження місця і ролі особи в політичному процесі, її політичної поведінки. Польський дослідник Є. Вятр на перший план в аналізі політичної поведінки висуває три проблеми: процеси політичної соціалізації, тобто комплекс тих соціально-політичних процесів, які підготують індивіда активного політичного життя; участь громадян у політичному житті та політична поведінка індивідів і груп, які приймають рішення [3, с.374–375]. Досліджуючи політичну поведінку, діяльність, активність, аналітик, на думку А. Коваленка [4, с.140], вивчає ступінь політичної активності людини, причини її участі у політиці, складові її політичної поведінки, фактори вибору тих чи інших форм політичної діяльності, причини її підтримки або незгоди з іншими політичними силами, курсами, інститутами. Саме ця підтримка, на нашу думку, врешті-решт визначає саме існування будь-яких політичних інститутів та систем.

Подальший розвиток політичний аналіз знаходить у дослідженні політичної поведінки індивідів і груп, які приймають рішення — політичних еліт і лідерства. А. Коваленко вказує на три методичних підходи для аналізу політичної еліти: функціональний, позиційний та діяльнісний. Функціональний підхід передбачає виявлення й аналіз формальних позицій, які займають представники політичної еліти у владній ієрархії, та тих функцій, які вони виконують. Основний метод такого підходу — аналіз документів (біографій, правових актів, у яких закріплюються повноваження). Позиційний підхід передбачає аналіз фактичних можливостей впливу політика (групи) на процес прийняття і реалізації рішень на основі наявних у нього ресурсів. Основний метод оцінки такого впливу — експертне опитування. Діяльнісний підхід передбачає вивчення представників політичної еліти на основі аналізу результатів і процесу діяльності, у тому числі внутрішньоелітних взаємодій. Основним методом тут є аналіз документів (наприклад, стенограм засідань відповідного органу влади) та спостереження [4, с.128–129].

Проте значно більший спектр прикладних методик застосовується для дослідження феномена лідерства. Зокрема, Л. Я. Гозман і О. Б. Шестопал для вивчення політичного лідерства вважають необхідним враховувати такі змінні параметри, як особистість лідера, його походження, процес соціалізації та способи висунення (розгляд особистості лідера передбачає аналіз: його уявлень про самого себе, мотивів і потреб, що впливають на політичну поведінку; політичних переконань; стилю прийняття

політичних рішень; стилю міжособистісних відносин; стійкості до стресу; поведінки; біографії; розвитку його політичної діяльності); характеристики послідовників (у т.ч. їх потреби, мотивації, інтереси, особливості організації); контекст, у якому має місце лідерство; результат взаємодії між лідером і послідовниками в конкретній ситуації.

У вітчизняній політичній науці також було здійснено доволі ґрунтовні дослідження феномена політичного лідерства. До них слід віднести праці таких авторів, як Б. Гаєвський, О. Семків, Ф. Кирилюк, Л. Кремень, Ю. Ірхін, Б. Кухта та Н. Теплоухова, О. Траверсе. Що ж стосується тих досліджень лідерства, які поєднують теоретичний аналіз із вивченням історичних, соціально-політичних та інших обставин в Україні, то назвемо досить цікаві аналітичні роботи щодо особливостей лідерства різних українських політиків — В. Литвина], Ю. Зущика, О. Кривошеєнка, В. Яблонського та інших авторів. Водночас вагомий внесок у дослідження лідерства зроблено вітчизняними іміджологами та політичними психологами В. Бебиком, Г. Почепцовим та ін.

Узагальненням вивчення особистості політичного лідера зазвичай є його політико-психологічний портрет. Такий портрет, по-перше, повинен охоплювати когнітивну та емоційну сфери, їх співвідношення, а також особистісні особливості політичного діяча; по-друге, для опису цих сфер і особистісних якостей слід виділити показники; по-третє, повинні бути розроблені методичні процедури, що дозволяють на основі наявних матеріалів — промов, статей, біографічних даних — працювати з цими показниками [4, с.133].

Для вивчення й опису політичних портретів може бути використаний метод контент-аналізу та метод когнітивного картування. Суть контент-аналізу полягає у підрахунку частоти звернення політичного діяча у своїх промовах, виступах до тих чи інших цінностей. Контент-аналіз зазвичай застосовується при наявності великого за обсягом та несистематизованого текстового матеріалу, коли безпосереднє використання останнього ускладнено. Ця методика є особливо корисною у тих випадках, коли категорії, важливі для цілей дослідження, характеризуються певною частотою появи в аналізованих документах, а також, коли велике значення для вивчення проблеми має сама мова джерела інформації, його специфічні характеристики [5].

Методика когнітивного картування спрямована на аналіз того, як політичний діяч сприймає певну політичну проблему та встановлення його імовірної реакції на розвиток ситуації. Цей метод передбачає

виявлення основних понять, цінностей, якими оперує політичний діяч, та причинно-наслідкових зв'язків між ними. В результаті аналітик отримує карту-схему, де на підставі вивчення промов і виступів політичного діяча зображене його сприйняття політичної ситуації, міжнародної обстановки, окремих політичних проблем [3, с.134]. Ця методика політичних досліджень розвивалась такими авторами, як Р. Аксельрод, О. Холості, Г. Бонхам, Д. Харт, М. Шапіро та ін. Зокрема, Г. Бонхам і М. Шапіро здійснили досить точний прогноз тих рішень, які приймуть політичні лідери у близькосхідному конфлікті.

У прикладній політології когнітивне картування отримало широке застосування для аналізу процесу прийняття рішень у кризових ситуаціях, коли стандартні правила управління зазвичай не реалізуються або недостатні. Крім того, на думку авторитетних фахівців, ця методика є корисною для аналізу рішень визначних політичних лідерів відносно незалежно від свого оточення, а також при стратегічному плануванні, коли можна очікувати істотну варіацію поглядів осіб, які приймають рішення [5].

Як один з основних предметів прикладного політичного аналізу актуалізувалось дослідження й проектування іміджу політичного суб'єкта. Лідерами в цьому напрямку є фахівці російського політологічного центру «Нікколо М.».

Сама специфіка вітчизняного політичного процесу визначає центральні ділянки застосування сил політичних аналітиків. Політичний маркетинг і виборчі технології — саме ті напрямки прикладної політології, які в Україні та Росії, розвиваються найбільш інтенсивно. Основними напрямками політичного аналізу у цих галузях є типологізування й моделювання електорату, розробка стратегії та тактики виборчої кампанії.

У дослідженні масової електоральної поведінки першочерговими завданнями, на думку А. Коваленка [3, с.144], є оцінка, опис та аналіз електорату, який зазвичай є похідною від соціальної структури суспільства, з одного боку, та виборчої системи з іншого. Обидва ці фактори постійно змінюються, що потребує ретельного врахування їх співвідношення в кожному заданий момент. Оцінка, опис та аналіз електорату може здійснюватись за допомогою порівняння — часового та міжкраїнного. Перше передбачає зіставлення однотипних характеристик національного виборчого корпусу під час однотипних виборів протягом відносно тривалого періоду, що дозволяє відділити

перехідні кон'юнктурні коливання в політичній поведінці виборців від глибинних, стійких процесів; встановити основні довгострокові тенденції розвитку; визначити закономірності загального політичного розвитку країни. Друге передбачає зіставлення результатів електоральної поведінки в кількох країнах з однотипним соціальним устроєм, що дозволяє виявити характеристики виборців, зумовлені національними особливостями; встановити, якою мірою зміни у виборчому корпусі зумовлені базовими особливостями і відбивають особливості даної соціальної системи.

Другим важливим завданням аналізу масової електоральної поведінки, на думку А. Коваленка [3, с.145], є оцінка, опис і аналіз електорату окремих політичних партій. Цей аналіз повинен бути порівняльним, причому найбільше значення тут має зіставлення їх у часі. Основна увага звертається на посилення або послаблення представництва тієї чи іншої соціальної групи, за рахунок припливу осіб, які змінили електоральні переваги, або їх перехід до інших політичних сил, постаріння або омолодження електорату. Така інформація слугує базою для оцінки перспектив розвитку партії та розробки її стратегічної лінії.

Третє важливе завдання аналізу масової електоральної поведінки спрямоване на виявлення факторів, які підтримують або змінюють її, справедливо зазначає А. Коваленко [3, с.146]. Зокрема, можливе виділення типових виборчих округів чи дільниць. Нерівномірність розподілу електорату дає можливість визначити типові райони за різними ознаками (переважання того чи іншого класу й верстви, національної меншини, конфесійної групи та ін.). Показники виборчої поведінки того чи іншого регіону або групи виборців із певними застереженнями можуть бути екстрапольовані на виборців країни.

Останнім часом усе більше уваги політичні аналітики приділяють засобам масової інформації, більше того, ЗМІ дуже часто виступають водночас об'єктом і суб'єктом політичного аналізу. У процесі аналізу структури засобів масової інформації досліджуються джерела інформації (видавець, редакція, журналіст), зміст інформації (який розуміють як аспект відображення дійсності), одержувач (приймальник) інформації (аудиторія в цілому, специфічні групи, особистість). Також вивчаються процеси збору, опрацювання і розповсюдження інформації, її сприйняття, вплив на свідомість і поведінку людей, соціально-політичні наслідки, тобто ефективність роботи засобів масової інформації.

Список використаних джерел:

1. Спиридонова В. И. Бюрократия и реформа (анализ концепции М. Крозье) / В. И. Спиридонова. — М.: ИФ РАН, 1997. — 202 с.
2. Политический процесс: основные аспекты и способы анализа: сб. учеб. материалов / [под ред. Е. Ю. Мелешкиной]. — М.: ИНФРА-М, Весь Мир, 2001. — 304 с.
3. Вятр Е. Социология политических отношений / Е. Вятр; [пер. с польск.; под ред. Е. Ю. Бурлацкого]. — М.: Прогресс, 1979. — 464 с.
4. Коваленко А. О. Політичний аналіз і прогнозування / А. О. Коваленко. — К.: Науковий світ, 2002. — 201 с.
5. Боришполец К. П. Методы политических исследований: учеб. пособие для студ. вузов / К. П. Боришполец. — М.: Аспект-Пресс, 2005. — 221 с.

Стаття надійшла до редакції 21.01.2013 р.

Ващенко К. О. Сферы применения политического анализа в современной политической науке

Исследуются сферы применения политического анализа в современной политической науке.

Ключевые слова: *политический анализ, политическое решение, политический прогноз, политическая наука.*

Vashenko K. O. Fields of the political analysis application in contemporary political science

We investigate the application of policy analysis in the modern political science.

Keywords: *political analysis, political decision, political outlook, political science.*